Labial Consonants in Romanian Dialects
(Palatalizarea consoanelor labiale în româna vorbită dialectală)

Sorin Guia

Conf. univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza, Iaşi

In the present study we aim to synthesize the phenomenon of palatalization of labial consonants in Romanian, starting both from the data collected during the dialectal surveys organized for the Romanian linguistic atlases, and from those collected by students in the Seminar of Dialectology and Sociolinguistics from the Faculty of Letters. The purpose of our contribution is to provide the reader with an overview of the evolution of this phenomenon until the beginning of the 21st century, in various areas of Daco-Romanian.

Keywords: labial consonants, palatalization, dialectology, spoken Romanian, current Daco-Romanian

În sinteza de faţă încercăm să prezentăm imaginea actuală a graiurilor dacoromâne din perspectiva fenomenului palatalizării labialelor[1], exemplele fiind culese dintr-un corpus de texte dialectale[2], înregistrate la început de secol XXI, în cadrul Seminarului de dialectologie şi sociolingvistică de la Facultatea de Litere.

Deşi cuprinde o parte importantă a teritoriului dacoromân[3] (dar şi dialectele aromân, unde fenomenul este general şi consecvent şi meglenoromân, unde fenomenul se manifestă parţial), aria subdialectului moldovean reprezintă zona tipică a formelor cu labialele palatalizate, fenomenul fiind aici general şi consecvent, afectînd toate cele cinci consoane din categoria labialelor[4].

Palatalizarea se produce în etape succesive. Dacă prima etapă a palatalizării, comună tuturor labialelor, constă în adăugarea unui element fricativ palatal între labială şi iot (*ph'*, *fh'*, *by*, *vy*, *mỹ*, urmată de evoluţiile lui *ỹ* la *ń* - obţinîndu-se, astfel, stadiul *mń* şi *h'*, *y* care

[1] În esenţă, fenomenul palatalizării labialelor se referă la deplasarea locului de articulare al unei labiale (*p, b, m, f, v*) în contact cu un *iot* următor. Fenomenul se produce atît în cuvinte moştenite din latină (cu labiala urmată de *ĕ* sau *ī* accentuaţi), precum şi în cuvinte pătrunse mai tîrziu în limbă (chiar şi cînd labiala era urmată de *i* neaccentuat). Cf. Marius Sala, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1970, p. 29; de ex., *piper > k'iper*, *picior > k'iŝor*, *viţel > d'iţel*.

[2] Vezi Sorin Guia, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Editura Vasiliana' 98, Iaşi, 2014, p. 163-382.

[3] Palatalizarea labialelor este un fenomen parţial în dacoromână, în sensul că nu apare pe întreg teritoriul şi nici la toate labialele în acelaşi grai, labialele rămînînd nealterate, ca în limba literară, în graiurile munteneşti (centrale şi de vest), în graiul bănăţean şi în jumătatea sudică a ariei crişene, palatalizîndu-se în graiurile moldoveneşti, în Maramureş, în jumătatea de nord a Crişanei şi, parţial, în graiurile munteneşti de est. Vezi, pentru o prezentare sistematică a fenomenului, Matilda Caragiu Marioţeanu, *Compendiu...*, p. 159-168.

[4] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Sorin Guia, *L' état actuel de la palatalisation des labiales dans le sous-dialecte moldave (étude basée sur les donées figurant dans le NALR. Moldavie et Bucovine),* în „Langue et litttérature. Repères identitaires en contexte européen" (Lucrările celei de-a VIII-a Conferinţe Internaţionale a Facultăţii de Litere, Piteşti, 4-6 iunie 2010), nr. 6/2010, Editura Universităţii din Piteşti, 2010, p. 55-64.

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

devin oclusivele palatale *k'*, *g'* – obţinîndu-se stadiile *pk'*, *fk'*, *bg'*, *vg'*), eliminarea labialelor din grupurile amintite nu a avut loc simultan pentru toate labialele, primele fiind labiodentalele, consemnate ca arhaisme în formele *h'*, respectiv *y* (din care au apărut, probabil, fonetismele *ŝ*, *ẑ*). Pentru bilabialele orale, sînt înregistrate, alături de stadiile *pk'* (*pĉ*), *bg'* (*bĝ*), stadiile finale *k'*, *g'*, obţinute prin eliminarea labialei. Regional sînt atestate şi fonetisme ca *p(t')*, *b(d')*, *p(ĉ)*, *b(ĝ)*, mai ales în Transilvania şi în Bucovina (explicabile prin intervenţia unor fenomene regionale de substituire a oclusivelor palatale prin dentale palatalizate sau prin africate prepalatale), sau ca *s*, *z*, pentru labiodentalele *f*, *v*, în Maramureş, dar şi în unele puncte din Bucovina – mai ales *z* pentru *v* (explicabile, probabil, prin influenţa unor graiuri ucrainene sau poloneze, care cunosc fenomenul neutralizării opoziţiei dintre constrictivele prepalatale *ş*, *j* şi constrictivele dentale *s*, *z*)[5].

I. *Palatalizarea bilabialelor p, b, m*

În cea mai mare parte a Moldovei, palatalizarea bilabialelor *p*, *b* şi *m* înregistrează stadiile finale *k'*, *g'* şi *ń*, care presupun eliminarea labialei: *k'átrâ*, *k'ept*, *k'ele*, *k'iu̯uliţâ*, *k'iŝor*, *k'iruáni*, *k'ivniţâ*, *k'ílotâ*, *grok'*, *luk'*[6], *iŋ'k'edic*, *cok'ită*, *căk'iţâ*; *alg'inâ*, *g'ini*, *g'ivol; g'ívoliţâ*, *g'iŝ*, *g'íŝuri̯*, *og'ală*, *alg'i̯i̯i*, *bărg'íi̯i*; *ńeluţâ*, *ńez*, *ńi̯ęz*, *ńi̯uárâ*, *ńiri̯ásâ*, *ńílâ*, *ńinuni̯*, *luńínâ*, *k'eń*.

Exemplificăm din textele moldoveneşti supuse analizei forme cu labiala palatalizată în stadiu final: *snu̯ok'işu̯óri̯* (BC, Căiuţi, 6), *stîlk'* (BT, Lozna, 1), *snók'*, *k'isu̯ári̯* (BT, Vorona, 4), *şărk'*, *sk'íni̯* (BT, Păltiniş, 3), *sk'inári̯a* (GL, Matca, 8), *snu̯ok'* (IS, Cepleniţa, 1), *k'íu̯ă*, *k'ilúg*, dar şi *pisátâ* (NT, Hlăpeşti, 2), *ŝorák'*, *u̯ok'íŋŝ* (SV, Pîrteştii de Sus, 4), *k'aptári̯* (SV, Frătăuţii Noi, 4), *k'iŝu̯ári̯* (SV, Broşteni, 2), *iŋ'k'istri̯éşti̯* (SV, Rădăşeni, 5), *k'átrâ*, *snu̯ok'* (VS, Mărăşeşti, 1), *ĩŋ'k'etri̯éşti̯* (VS, Vetrişoaia, 5), *k'iŝu̯ári̯li̯* (VS, Micleşti, 4; VS, Vutcani, 1); *g'íni* (BC, Vîlcele, 2), *ĝ'íni* (GL, Matca, 1; IS, Vînători, 2; VS, Mărăşeşti, 5; VS, Popeni, 4), *deg'ę́* dar şi *debę́á*, în acelaşi enunţ (IS, Ursăreşti, 1), *deg'ę́* (NT, Hlăpeşti, 1), *scu̯og'itu̯ári̯*, *g'íni̯* (NT, Sagna, 2), *g'íni̯* dar şi *bíni̯* (SV, Crucea, 2), *ag'ę́* (SV, Frătăuţii Noi, 2), *g'inişu̯ór* (SV, Frătăuţii Noi, 4; VS, Vetrişoaia, 2), mă *iŋg'i̯i̯i* (SV, Boroaia, 2); *ńiri̯ásâ*[7] (BC, Filipeşti, 4; IS, Răchiteni, 4), *níca* (BC, Filipeşti, 2), *ńic* (BC, Vîlcele, 1), *ń͡ erá* ruşîni (BC, Vîlcele, 2), părínţâ *ńíi̯* (BT, Coţuşca, 1), *du̯ornu̯ę́m* (BT, Păltiniş, 1), *nijlocu* (BT, Lozna, 1), *salcíń* (GL, Matca, 7), a *ńi̯ei̯* (GL, Matca, 9), *adorńít* (NT, Tazlău, 3), *deńi̯áza* (NT, Teţcani, 4), *ńercuri̯* (NT, Bălţăteşti, 3), *frátiń̯u* (NT, Ruginoasa, 2), *ańázâ* (SV, Mihoveni, 2), *niníca*, *ńę́du*, *niníca*, *ńírili*, (SV, Frătăuţii Noi, 2, 5; SV, Liteni, 5), *ńi̯a* „mie" (VS, Mărăşeşti, 2); palatalizarea bilabialei *m* în stadiu final, cu pierderea labialei, este consemnată şi în Munţii Apuseni, în localitatea Vinţu de Jos: *ńiri̯ásă* (dar şi *míre*) la acelaşi subiect (AB, Vinţu de Jos, 2).

[5] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Probleme...*, p. 167-171.

[6] În pl. *lupk'*, ca şi în *copk'il*, bilabiala *p* se menţine, datorită contextului fonetic, în aproape toate graiurile moldoveneşti. Cf. Adrian Turculeţ, *Dialectologie română*, p. 143.

[7] La acelaşi subiect vorbitor (f, 40 de ani, şcoală profesională) sînt consemnate şi forme cu labiala nealterată: *miri̯ásâ*, hu̯óra *miréśâ* (BC, Filipeşti, 4).

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

Pe lîngă palatalizarea în stadii finale a bilabialelor (de tipul *p* la *k'*, *b* la *g'*, *m* la *ń*), în Moldova, într-o arie mai restrînsă, aflată aproximativ între Roman şi Vatra Dornei, se conservă încă fonetismele de tipul *p(ĉ)*, *b(g')/b(ĝ)*, *m(ń)*, specifice graiurilor ardeleneşti. Pentru bilabialele orale *p* şi *b*, palatalizarea în stadiu intermediar este consemnată, în textele supuse analizei, în nord-estul Transilvaniei (vezi textele din Ilva Mare, judeţul Bistriţa Năsăud) şi în nordul Moldovei (în judeţele Suceava, Neamţ), în timp ce bilabiala nazală *m* se păstrează în forme palatalizate în stadiu intermediar, pe lîngă zonele menţionate mai sus, şi într-un punct din partea de vest a judeţului Bacău, în localitatea Asău: (*p(ĉ)*[8]: *pĉél̯ia*, *u̯opĉíṇŝ* (BN, Ilva Mare, 5), *nápĉ* (BN, Ilva Mare, 6); *gropĉ* (SV, Straja); *pĉílotâ* (SV, Dorna Candrenilor, Ilişeşti); *cu̯opĉílâ*, *pĉílotă*, *stúpĉ*, *împĉediŝ*, *pĉicát*, *pĉíşcâ* (SV, Mănăstirea Humorului); *cu̯opĉílâ*, *cu̯opĉilíţâ*[9], *pĉiru̯ón*[10], *pĉílotă*, *împĉ̣édiŝ*, *căpĉíţâ* (SV, Vicovu de Jos); *du̯ospĉáscâ*, *topĉím* (SV, Straja, 1); *pĉu̯árị̯li* (Straja, 3) - formă la care se ajunge prin palatalizarea în stadiu intermediar a bilabialei surde iniţiale, urmată de căderea palatalei *k'*; *pĉiŝu̯ór* (Straja, 7); *cu̯opĉílâ* (NT, Farcaşa, 4);

b(g'): *bg'iholiţâ* (SV, Vama, Ostra, Preuteşti, Vicovu de Jos); *bg'iŝ* (SV, Izvoarele Sucevei, Moldoviţa) şi chiar *b(ĝ)*[11]: *bĝiholiţâ* (SV, Straja, Cajvana, Coşna, Dorna Candrenilor); *bĝiŝuşcâ*, SV, Straja, Vicovu de Jos); *trímbĝiţâ* (SV, Straja, 5), *bĝiŝ* (SV, Prăleni, Dorna Candrenilor, Argestru); *barbĝi̯i* (SV, Straja, Ciocăneşti, Argestru, Vicovu de Jos, Ilişeşti); *albĝină* (SV, Ciocăneşti, Şaru Dornei, Argestru); palatalizarea bilabialei *b* în stadiu intermediar ***b(ĝ),*** cu africatizarea oclusivei palatale, o întîlnim şi în Ilva Mare: *zdru̯obĝím* (BN, Ilva, 4), *bĝáta* (BN, Ilva, 6).

m(ń): palatalizarea bilabialei *m* în stadiul *mń* o întîlnim în Bistriţa Năsăud (vezi anexele cu Ilva Mare: *mńişcám*, *nimńíca* – BN, Ilva, 2; *mńę́re*, *mńi-l* adúc͡ aminťé - BN, Ilva, 2; *mńijlu̯ócu* - BN, Ilva, 4; *nimńíc* - BN, Ilva, 4, 5), în Ţara Oaşului (soţú *mńeu̯*, dar şi forme cu labiala palatalizată în stadiu final, *míńě*, *dorń*, *durńít* - SM, Odoreu, 1; *nimńícă* - SM, Odoreu, 2; *mńiru̯ę́asa*, *mńirele* – SM, Odoreu, 3), fenomenul extinzîndu-se în nord-vestul Moldovei şi în cea mai mare parte a Bucovinei: *mńícâ*, *lumńíṇị̯li* (SV, Straja, 3), *mńiru̯ią́sa*, *mńic* (SV, Straja, 3, 5), *mulţamńím*, *mńişcăm* (SV. Straja, 4), *mńijlu̯ócu*, *Mńihą́ị̯* (SV, Straja, 7), *mńic*, *mńicúţâ* (SV, Vicovu de Sus, 1), *amńáz*, *lumńiṇị̯* (SV, Vicovu de Sus, 5), *mńiru̯ę́asa* (SV, Vicovu de Sus, 6), *mńeluţâ* [12]; *mńu̯iuárâ*[13]; *mńěz*[14] (SV, Cîrlibaba, Mănăstirea Humorului);

[8] Iotul, care se constituie în element favorizant al acestui fenomen fonetic, a evoluat la oclusiva palatală *k'* şi apoi se africatizează la *ĉ* (*p*> *k'*> *ĉ*). Aria lui *p(ĉ)*, ca reflex al palatalizării labialei *p*, ocupă, de fapt, o zonă mai largă - nordul Bucovinei, Maramureşul şi Crişana – în care labiala se conservă.

[9] La întrebarea *Dacă-i parte femeiască, cum îi spui copilului nou născut*, pe lîngă *fetíţâ*, se înregistrează, cel puţin ca a doua formă, *cu̯opĉílâ*. Subiectul A, f, 89 de ani, are conştiinţa lingvistică a zonelor învecinate, oferind şi un comentariu după răspuns: *cu̯opĉilíţâ, la Strája să zîŝị̯ ba̯ị̯étâ.*

[10] Toate persoanele anchetate, inclusiv subiecţii copii, răspund *pĉiru̯ón* la întrebarea *Cum numiţi cuiul acela lung şi gros ca degetul?*

[11] Cînd bilabiala *b* este urmată de iot, acesta din urmă evoluează la ocusiva palatală *g'*, care se africatizează (*b* > *g'* > *ĝ*). Stadiul *b(ĝ)* de palatalizare a lui *b* reprezintă o inovaţie în aria mai largă - nordul Bucovinei, Maramureşul şi Crişana – în care labiala se conservă în urma palatalizării.

[12] Apare în cîteva puncte din partea de nord a Moldovei.

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

amńázâ, *mńiruit* (SV, Mănăstirea Humorului); *lumńínâ* (SV, Vicovu de Jos), *mńicúţ* (SV, Crucea, 2), *mńícâ* (SV, Broşteni, 3).

Palatalizarea labialelor este un fenomen fonetic simţit ca puternic dialectal, aceasta fiind şi motivaţia pentru care se observă la unii subiecţi vorbitori tendinţa de a-l literariza. Astăzi, dacă vorbitorul cult se supune conştient normei pe care o adoptă (fiind mai mult un imitator al modelului oferit de norma literară), vorbitorul neinstruit (sau cu o instrucţie sub medie), nu imită modelul dintr-o altă normă, ci de fapt recreează analogic[15], de unde se ajunge, uneori, şi la forme hipercorecte.

Dacă în zona Hunedoarei, fenomenul palatalizării labialelor nu este cunoscut (doar izolat, în localitatea Petrila, întîlnim palatalizarea bilabialei *p* la *k'*, în *k'ept'enáu̯* - HN, Petrila, 2, f, 62 de ani, 6 clase), toate cele cinci labiale nealterîndu-se, cum se întîmplă în Moldova, Maramureş, Crişana şi în graiurile ardeleneşti (*pi̯átră* - HN, Dealul Babii, 1; un *pic* - HN, Petrila, 2; *mírele*, *miri̯ásă* - HN, Dealul Babii, 4; *fi̯érbe* - HN, Dealul Babii, 2; să *fii̯e* - HN, Dealul Babii, 4; *fínă* - HN, Petrila, 2; *vi̯tăle* - HN, Dealul Babii, 2; *vítă* - HN, Petrila, 1), palatalizarea labialelor are un caracter fluctuant în graiurile din Crişana. Alături de forme cu labialele palatalizate în diferite stadii (intermediare, cu păstrarea labialei, şi finale, cu pierderea labialei), apar şi formele cu bilabialele *p*, *b*, *m* şi labiodentalele *f*, *v* nealterate, fenomenul fiind consemnat în toate graiurile, indiferent de densitatea fenomenului.

I.1. Bilabiala surdă *p*

Dacă în Crişana şi în cea mai mare parte a Ardealului (pînă în Bucovina şi în nordul Moldovei) întîlnim, de regulă, forme cu labiala palatalizată în stadii intermediare, cu păstrarea labialei (*pk'*, *pĉ*, *pť*: *împk'édicâ* – uneori apare şi forma cu palatala africatizată *împĉedicát*; *ĉorápk'*, *pk'iśu̯árį*; formele *pť'i̯ele*, *pťátră*, *pťeptu̯* apar mai ales în Oaş: *apropt'ĕţ*, um *u̯pt'ic* – SM, Odoreu, 1, 4, 5; *abd'á* – SM, Odoreu, 2; męrẹ́a̯i a *stropťí* – SM, Odoreu, 4, 6; *copťi̯i* – SM, Odoreu, 6; *opk'iňĉ*, *ptiĉo̯rele* – AB, Scărişoara; *împk'édicâ*, *ĉorápk'*, *pk'iśu̯árį* – AB, Gîrda De Sus, f, 76 de ani, fără studii; *pĉiĉór*[16] - AB, Gîrda de Sus[17], f, 70 de ani, 4 clase) şi, sporadic, palatalizarea în stadiu final, cu pierderea labialei, uneori intervenind confuzia palatalelor *k'*, *g'* cu dentalele *t*, *d* muiate (*k'*, *ť*: *k'isám*, *k'ipérį*, *tok'ésc*, *îŋ'k'édicâ*; *ťei* „piei", *ťept* „piept"[18], *u̯unt'i* „unchii" – SM, Odoreu, 1; *k'ipérį*, *tok'ésc* – AB, Gîrda de Sus, f, 90 de ani, fără şcoală; *îŋ'k'édicâ* – AB, Gîrda de Sus, b, 71 de ani, 8 clase; *k'átrâ*, *îŋ'k'edicăm* - AB, Scărişoara; *dejďeţátă* - SM, Odoreu, 2; *ťĕma* „chema" – SM, Odoreu, 7) sau africatizarea labialei palatalizate (*ĉipérį* - BN, Ilva, 1, *ĉept* - BN, Ilva, 7; *stílĉ*, *ĉeptárį* - NT, Farcaşa, 5, *ĉiśóru* - SV, Frătăuţii Noi, 2), în partea ardelenească a judeţului Alba

[13] *Mńi̯uárâ* este întîlnit în general în Bucovina (Straja, Vicovu de Jos, Izvoarele Sucevei, Frasin, Prăleni, Catrinari, Mănăstirea Humorului - SV). La Crucea – SV avem forma *mńiu̯oriţâ*.

[14] Întîlnim şi forma cu păstrarea fonetismului arhaic *ď* în *mńĕd* în Vatra Moldoviţei, Vicovu de Jos, Şaru Dornei, Prăleni, Ilişeşti – SV.

[15] Vezi Alexandru Gafton, *Hipercorectitudinea...*, p. 41-43.

[16] Situaţiile în care se pronunţă cu labiala palatalizată în stadiu intermediar *pĉ*, cu păstrarea labialei şi africatizarea palatalei, sînt sporadice.

[17] În Gîrda de Sus şi în Scărişoara (AB), formele palatalizate ale labialelor (în stadii intermediare sau finale) sînt mai puţin numeroase decît cele care conservă labialele nealterate.

[18] Formele cu palatalizarea bilabialei *p* în stadiul *t'* se datorează confuziei dintre dentala muiată *t'* şi palatala *k'*.

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

întîlnim, de regulă, palatalizarea în stadiu final, cu pierderea labialei: *k'ẹ́tre* (AB, Vinţu, 6), *cok'ílă*[19] (AB, Căpîlna, 1), *aprok'i̯át* (AB, Căpîlna, 1), *k'icọ́rele* (AB, Căpîlna, 4); *dosk'ít*, *dok'éşte*, *k'ítă*, *lik'íi̯e* (AB, Căpîlna, 6).

Formele palatalizate alternează cu cele în care bilabiala surdă este nealterată, atît în graiurile ardeleneşti, cît şi în unele puncte din Moldova, fenomenul nefiind susţinut prin raportarea la sistemele lingvistice diferite, datorate vîrstei sau instrucţiei subiecţilor vorbitori: *copíl, cu̯opíi*, *căpíţă*, *picọ́re* d'e porc, *pipér* (AB, Gîrda de Sus, Scărişoara), *pi̯átră* (AB, Vinţu de Jos, 7, b, 61 de ani, 10 clase), *copíi̯* (CV, Zăbala, 5, f, 42 de ani, 10 clase), *picúţ* (BC, Filipeşti, 1, f, 74 de ani, 8 clase); *pîşu̯árili̯*[20], *spinári̯* (BC, Vîlcele, 3, b, 80 de ani, 8 clase), *cu̯opíi̯* (BT, Coţuşca, 4, f, 37 de ani, 12 clase), *căpíţâ*, *cu̯opíi̯i* (BT, Păltiniş, 2, b, 65 de ani, 8 clase), sâ *du̯ospi̯áscâ* (GL, Matca, 4, f, 72 de ani, 4 clase), *pipi̯éri̯* (IS, Ţibana, 4, f, 84 de ani, 4 clase), *pîşu̯ári̯* (NT, Hlăpeşti, 1, f, 51 de ani, 12 clase; NT, Cracăul Negru, 1, b, 68 de ani, 10 clase), *pi̯élẹa* (NT, Farcaşa, 2, f, 70 de ani, 4 clase; 4, b, 75 de ani, 8 clase), *cu̯opíi̯i* (NT, Farcaşa, 6, f, 55 de ani, studii medii), *pi̯épteni̯li*, dar şi *k'eptănúş* (NT, Sagna, 1, f, 73 de ani, 4 clase), *cu̯opíi̯i*, dar şi *cu̯opcîlâ* (SV, Straja, 5, f, 71 de ani, 5 clase), *pi̯éptin* (SV, Frătăuţii Noi, 3, f, 45 de ani, 10 clase), *piélị̯a*, *pîşór* (SV, Frătăuţii Noi, 6, f, 68 de ani, şcoală profesională), *cu̯opíl* (SV, Boroaia, 4, b, 81 de ani, 7 clase), *pîşu̯ári̯*, *u̯opín̡s* (SV, Fîntîna Mare, 3), *copíi̯* (SV, Broşteni, 4, f, 61 de ani, 7 clase), *pipi̯ér* (VS, Mărăşeşti, 4, f, 25 de ani, 8 clase), *pîşu̯ári̯*, *pi̯épťini̯* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase), *copíi̯*, *lumína* (VS, Micleşti, 1, b, 77 de ani, 8 clase), *pipér* (VS, Popeni, 6, f, 65 de ani, 8 clase), *pîşu̯ári* (VS, Vutcani, 1, f, 66 de ani, 4 clase).

I.2. În cazul **bilabialei sonore *b***, în Crişana, formele palatalizate sînt mai rare decît cele cu labiala păstrată ca în limba literară: *u̯obďálă* (în Ţara Oaşului), *u̯ărď*, *g'ini̯*, *zg'ără*, dar şi *bívoliţă*, *zbi̯ără*, *bíni̯*, *zbiî*. Deşi fenomenul este general şi consecvent în Moldova, întîlnim şi cazuri de conservare a bilabialei sonore ca în limba literară, chiar şi la subiecţi de vîrstă înaintată şi cu studii sub medii: *bíni̯* (BC, Căiuţi, 2, la o femeie de 75 de ani, cu 4 clase), *bíni̯* (BC, Căiuţi, 6, f, 57 de ani), *bíni̯* (BC, Vîlcele, 2, f, 72 de ani, 8 clase), *bíni̯* (BT, Coţuşca, 4, f. 37 de ani, 12 clase), *bíni̯* (BT, Păltiniş, 2, b, 65 de ani, 8 clase), *bíni̯* (BT, Talpa, 2, f, 86 de ani, fără studii), *bíni̯* (NT, Farcaşa, 2, f, 70 de ani, 4 clase; NT, Sagna, 4, f, 21 de ani, 8 clase); *bíni̯* (SV, Boroaia, 1, b, 50 de ani, 12 clase; SV, Broşteni, 1, f, 79 de ani, 4 clase; SV, Rădăşeni, f, 63 de ani, 8 clase), *bívol* (SV, Fîntîna Mare, 5).

I.3. Şi pentru **oclusiva nazală bilabială *m***, în graiurile din judeţul Alba, întîlnim doar sporadic palatalizarea în stadiu intermediar, mai ales la persoanele în vîrstă (*mńẹ́re*, *mńélu* – AB, Gîrda de Sus, b, 86 de ani; *mńírili̯* – AB, Gîrda de Sus, f, 79 de ani; *mńiri̯ásâ* şi imediat se corectează *miri̯ásâ* – AB, Gîrda de Sus, f, 64 de ani), în timp ce formele cu palatalizarea în

[19] De altfel, forma cu bilabiala palatalizată în stadiu final este foarte rar întîlnită în dacoromână, utilizîndu-se frecvent formele cu palatalizarea în stadiu intermediar, cu păstrarea labialei.

[20] Subiectul vorbitor (b, 80 de ani, 8 clase) utilizează o formă aproapiată de pronunţarea bănăţeană, cu fricativizarea africatei şi păstrarea nealterată a bilabialei.

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

stadiul final (*ńérį, ńércuri̯a, ńu̯áră, ńálă* - AB, Scărişoara; *ńérį, ńu̯áră, ńálă*, f, 76 de ani, *ńércuri̯a*, f, 60 de ani – AB, Gîrda de Sus), cît şi cele cu labiala nealterată (*mi̯élu* - AB, Vinţu, 5; *mi̯el* (CV, Zăbala, 2, 4) sînt mult mai întîlnite. În judeţul Bistriţa Năsăud, palatalizarea bilabialei *m* se produce în stadiu intermediar (*mńírilį, mńiri̯ásа, mńi̯éi̯* „miei" - BN, Ilva, 7).

Există puncte în Moldova în care unii subiecţi (indiferent de vîrstă şi de categorie socială) nu palatalizează bilabiala nazală: *mi̯élu, mic* (BC, Filipeşti, 1), *miri̯ásâ* (BT, Lozna, 4, 6; NT, Gîdinţi, 1), *ami̯ázâ* (BT, Talpa, 2, f, 86 de ani, fără studii; IS, Romaneşti, 3, b, 36 de ani, 8 clase; SV, Mihoveni, 4, f, 68 de ani, 6 clase), *míri̯ilį, miri̯ásа* (IS, Cepleniţa, 2), *mijloc* (SM, Odoreu, 5, f, 61 de ani, 8 clase), *du̯ormi̯é* (SV, Straja, 6, f, 87 de ani, 7 clase), *mi̯élu* (SV, Fîntîna Mare, 1, f, 84 de ani, 5 clase), *miri̯ásâ*, dar şi *ńíri* (SV, Fîntîna Mare, 2, f, 84 de ani, 5 clase), *lumínâ* (SV, Rădăşeni, 3, f, 67 de ani, 4 clase), *miri̯ásа, ami̯ázâ* (VS, Micleşti, 3, f, 50 de ani, 12 clase).

II. *Palatalizarea labiodentalelor f, v*

În ceea ce priveşte palatalizarea labiodentalelor *f* şi *v*, identificăm, atît pe baza *NALR. Moldova şi Bucovina*, cît şi pe baza înregistrărilor consemnate în texte din corpusul amimtit, o linie Bacău – Vaslui - Huşi, care ar delimita palatalizarea acestora în stadii diferite. La sud de această linie, *f* şi *v* se palatalizează în stadiile arhaice *h'* şi *y*, iar la nord de această linie se produce spirantizarea, o formă mai nouă, la *ŝ*, respectiv *ẑ* [21].

Fricativa labiodentală surdă *f*[22], urmată de *i* sau *e* are două reflexe: *fh'*[23], care trece la *h'* şi *fs'* care evoluează la *ŝ*.

Pentru trecerea lui *fh'* la *h'*, semnalăm palatalizarea în stadiu arhaic în jumătatea de sud a Moldovei (în judeţele Galaţi, Vaslui şi Bacău): *h'ę́rbį* (BC, Căiuţi, 2), *h'árbâ* (deşi la acelaşi subiect întîlnim şi *fi̯árbâ*), *h'érbį, h'ert* (BC, Bereşti, 3); *h'érbį* (Gl, Matca, 1); *sâ h'í̯i* (Gl, Matca, 2); *h'ert, h'érbį* (Gl, Matca, 4, 5); *hi̯erți* (GL, Drăguşeni, 1); *h'ína* (VS, Deleni, 2); *h'íri*, dar şi *fíri* (VS, Vetrişoaia, 2); *sâ h'í̯i* (VS, Vetrişoaia, 2); *h'ert, h'ártâ*, dar şi izolat *fę́rbi* (VS, Popeni, 1);; izolat, palatalizarea labiodentalei surde în stadiu arhaic o întîlnim în formele *h'erbínți, h'ermi̯entá* şi într-o localitate din comuna Şcheia, judeţul Suceava (SV, Mihoveni, 1, f, 66 de ani, 4 clase).

Pentru evoluţia lui *fs'* la *ŝ* (fenomen semnalat în secolul al XVII-lea în Transilvania), oferim următoarele exemple: sî *ŝí̯i* (BC, Bereşti, 2; IS, Andrieşeni, 1), *înŝerbí́nț*, sâ *ŝí̯i* (BC, Filipeşti, 1; BC, Vîlcele, 1; IS, Vînători, 2), să *ŝárbă* (BN, Ilva, 1; BT, Vorona, 2), le *ŝerbę́*

[21] Vezi *TDR*, p. 214 şi *Dialectologie română*, p. 140. Palatalizarea labiodentalelor *f, v* în stadiile *ŝ-ẑ* (*ŝer-ẑin*), le transformă pe cele două fonetisme şi în arhifoneme, sub forma cărora se neutralizează opoziţia dintre africatele primare *ĉ-ĝ* şi labiodentalele *f, v* în poziţie de palatalizare (de exemplu omonimia între *ŝer* „cer" – *ŝer* „fier").

[22] Palatalizarea labiodentalei *f* în stadiul *h'* este mai bine reprezentată în textele moldoveneşti de după 1640 (*herile, a hi, hie, hiilor*), la fel ca în Ardeal, în timp ce în Muntenia apare sporadic, mai ales în Oltenia, după 1700. Evoluţia lui *f* la *ŝ* este pusă în lumină, în nordul Transilvaniei, de grafia *serbintye* (= *ŝerbinťe*). Vezi Gheţie (coord.), *Istoria limbrii române literare. Epoca veche*, p. 305-306; idem, *Introducere în dialectolgia istorică românească*, p. 86-87.

[23] În general, în Moldova, nu se mai înregistrează palatalizarea lui *f* la *h'* în stadiul intermediar *fh'*.

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

(BN, Ilva, 5), sâ *ŝi̯i* (BT, Lozna, 1; IS, Ursăreşti, 1; SV, Straja, 6; SV, Vicovu de Sus, 1, 6; SV, Frătăuţii Noi, 3; SV, Boroaia, 2), sî *ŝi̯ié*, *ŝerbî́nd* (BT, Prisacani, 2), *ŝérbi̯* (IS, Ţibana, 1), *ŝert* (IS, Ursăreşti, 4), *ŝerbi̯é* (NT, Hlăpeşti, 2), *ŝerbínţi*, *sâ ŝermenţi̯ézâ* (NT, Sagna, 3), *ŝerbínţi* (NT, Bălţăteşti, 2), sâ *ŝi̯i*, dar şi *fi̯ert* (SV, Crucea, 2), príma *ŝérbi̯iri̯* (SV, Straja, 4), *ŝert*, *ŝerb* (SV, Vicovu de Sus, 5), *ŝérâ* v̯iek' (SV, Frătăuţii Noi, 1), *în̬ŝerbîntát* (VS, Micleşti, 2).

Fricativa labiodentală sonoră *v*[24], urmată de *i* sau *e*, are două reflexe: *vy*, care trece la *y* (*yin* pentru *vin*[25], *yiţá* pentru viţea[26], *yíţă di yíi̯i* pentru *viţă de vie*, *yis* pentru *vis*, *loyít* pentru *lovit*, *y̯iespi̯* pentru *viespe*[27]; *yíi̯a* - GL, Matca, 2; frún̬zâ di̯ *yíi̯i* - GL, Matca, 4; *yin* - GL, Matca, 9; *yíi̯e*, *yín*, *yínu* - BC, Bereşti, 1; *potriy̯iésc*, *potriyítâ* - BC, Bereşti, 4; *potriy̯iésc*, *potriyítâ* - BC, Căiuţi, 4; *yíu̯u* - BC, Asău, 1; *yíşîn*[28] - BC, Asău, 3) şi *vh'* care evoluează la *ẑ*:

[24] Palatalizarea labiodentalei *v* este rar atestată şi după 1600: în Moldova, *v* evoluează la *y* (*ii* pentru *viei*, *in* pentru *vin*), în timp ce în sudul Ardealului fenomenul prezintă două consemnări (una reflectă stadiul *y* – *morcoi*, cealaltă stadiul *g*'- *Ghişteа de Jos*). Grafia hipercorectă *logit*, *gicovanul* atestă, indirect, trecerea lui *g'* la *ẑ*, stadiu cunoscut la sf. sec. al XVIII-lea şi în nordul Transilvaniei. Cf. Gheţie, *Introducere...*, p. 87.

[25] Pentru termenul *vin* (NALR - Mold. Bucov. III, h. 346), mai jos de linia Vaslui, Bacău, predomină palatalizarea în stadiul *y*, dar şi forma cu labiala nealterată, *vin*. În unele puncte este consemnată folosirea ambelor variante în răspunsurile date de subiecţii anchetaţi, între cele două apărînd semnul pentru corectură (la pct. 663, Prale, BC, şi 647, Priponeşti, GL, apare *vin* [K] *yin*; la pct. 666, Negrileşti, VN, citim *vinu̯* [K] *yinu̯*). În jumătatea de nord a Moldovei, mai puţin partea de nord-vest – Bucovina (unde predomină formele cu labiodentala nealterată), intervine fenomenul spirantizării (*îin*). Izolat, se întîlnesc şi în partea de sud a Moldovei forme spirantizate. La pct. 661, Mera, VN, apare notaţia *vin* [V], *îin*, [K] *yin* (vorbitorul cunoaşte cele trei variante, menţionînd că *îin* nu este folosit în zonă). De cealaltă parte, în Bucovina (pct. 481, Vama, SV), dar şi la Bosanci (pct. 502, SV) apare izolat transcrierea *y*ⁿ*n* (481, informatorul susţinînd că nu spune *ẑ*) sau *vin* [K] *yin* (502). În jumătatea nordică, forma cu labiala nealterată, *vin*, apare, uneori, concomitent cu forma *îin* (la pct. 523, Movila Ruptă, BT: *vin* [K] *îin*; pct. 477, Frătăuţii Vechi, SV: *vin*, *îin*). În plus, în judeţele BC (pct. 579, Palanca; 580, Goioasa; 585, Văsieşti; 593, Livezi; 602, Petreşti; 614, Blaga-Dealul Morii) şi GL (pct. 655, Ionăşeşti-Nicoreşti), este consemnată palatalizarea în stadiul *g'* (*g'in*). La aceeaşi întrebare, adresată subiecţilor din comuna Mănăstirea Humorului, primim răspunsuri care consemnează labiala nealterată, urmată de corectări şi de comentarii privitoare la noţiunea în discuţie: *vin* [K] *îin* (cu menţiunea că forma a doua este populară) (sub. A, b, 42 de ani); *vin* [K] *îin* (cu menţiunea că tinerii folosesc prima formă, iar bătrînii pe cea de-a doua) (sub. C, f, 72 de ani); *vin* [K] *îin* (*i̯eu̯ aşa vorbi̯ésc*) (sub. H, b, 81 de ani).

[26] Pentru *viţea* (NALR Mold. Bucov., III, h. 221), pe lîngă palatalizarea în stadiul *g'* (*g'iţîcâ*), întîlnită în judeţele BT (pct. 496, 497, 498, 499, 506, 507, 509, 510, 511, 515, 517, 553) şi o parte a judeţului SV (de ex., 487, 488), este consemnată spirantizarea (*îiţîcâ*), la sud-est de BT şi spre jumătatea sudică a Moldovei. Singurul punct în care nu a fost consemnată spirantizarea este 638, în Odaia Manolache, com. Vînători, VN: *yiţá*; *-ţăli*. Labiodentala *v* nu se alterează în unele puncte din Bucovina (*viţîcâ*: 464, Izvoarele Sucevei, 465, Brodina, 471, Şaru Dornei, 474, Vatra Moldoviţei), în estul Moldovei, în judeţele VS (628, 659)şi VN (653, Mirceştii Vechi, Vînători, VN, unde este înregistrată forma *viţá*).

[27] Pentru *viespe* (NALR Mold. III, h. 353), mai jos de linia Bacău, Vaslui, se întîlneşte *y̯iespi̯*, *y̯iespi*. Izolat, pe lîngă punctele 474 (Vatra Moldoviţei, SV), 481 (Vama, SV), 502 (Bosanci, SV), apar formele *yéspi* (474, 481) şi *yĕspi* (502). Într-un singur punct, 641 (Pechea, GL), apare forma *h'iéspi*, *h'i̯éspi̯*. Pe toată jumătatea de nord a Moldovei, mai puţin unele puncte din nord-vest (Bucovina), se produce spirantizarea (*ŝéspi*, *âaspâ*). Tot în partea de nord-vest, la Ciocăneşti (pct. 469, SV) se face trecerea de la palatalizarea în faza *g'* - *g'ęspi* (întîlnită sporadic în pct. 484, Ostra; 495, Şcheia – în partea de nord- şi în spaţii izolate în partea de sud – în jud. BC şi într-un punct din jud. VS) la stadiul *ĝ* (*ĝespari̯*). Labiodentala nealterată apare foarte rar în Moldova, în punctele 469 (Ciocăneşti), 472 (Catrinari), 474 (Vatra Moldoviţei) în Bucovina şi pct. 655 (Ionăşeşti, GL), 661 (Mera, VN), în sudul Moldovei.

[28] Palatalizarea în stadiul *y* se întîlneşte şi în cazul unui subiect tînăr (f, 36 de ani, 10 clase).

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

îin, *îíţá*, *îíţâ di îi̯i*, *îis*, *loîít*, *îişîni*, *îę́spį*[29] (SV, Vicovu de Jos); *îíşînį* (BC, Filipeşti, 2; NT, Sagna, 3), *îiţắl*, *mu̯órcoîz* (BN, Ilva, 1), *îiţă̯i* (BN, Ilva, 5, 7), *îin* (BN, Ilva, 5; NT, Tazlău, 1; NT, Ruginoasa, 1), *îiţắlu* (BT, Păltiniş, 3; SV, Straja, 6), *îíti* (IS, Ursăreşti, 2), *îíi̯i*, *pliîít* (IS, Romaneşti, 2, 3), *îiţắl* (NT, Gîdinţi, 4), *mu̯oîílâ* (SV, Pîrteştii de Sus, 3), *îínâ* (SV, Vicovu de Sus, 1), *ţăî* „ţevi" (SV, Fîntîna Mare, 5).

Labiodentala *v* se palatalizează în stadiul *g'* în partea de nord a Moldovei, în special în judeţul Botoşani: *g'iţáu̯â* (BT, Coţuşca, 1), *g'iţíćâ* (BT, Lozna, 6) şi izolat la *h'* (*h'íşîn* – VS, Vutcani, 2, f, 40 de ani, 12 clase).

Palatalizarea labiodentalei *v* în stadiile *î* sau *y* este înregistrată alături de cele cu labiala nealterată[30]: *vin* (BT, Coţuşca, 4, f, 37 de ani, 12 clase), am cri̯escút *vítį* (BT, Păltiniş, 1, b, 80 de ani), *vin* (CV, Zăbala, 4), *víşînį* (GL, Matca, 5, f, 37 de ani, 8 clase - deşi palatalizează labiodentala surdă, în *h'ert*).

Şi în cazul labiodentalelor *f* şi *v*, mai ales în Crişana şi în partea ardeleanească a judeţului Alba, dar şi la unii subiecţi (chiar în vîrstă şi cu studii sub medii) din unele puncte ale Moldovei, predomină fonetismele literare[31]. Oferim, în acest sens, cîteva exemple din textele analizate:

fi̯érbe (AB, Vinţu, 4, f, 56 de ani), *fieˌr* (AB, Vinţu, 6, f, 58 de ani, 10 clase); *fi̯érbeţ* (BC, Căiuţi, 2, deşi acelaşi subiect, f, 75 de ani, 4 clase, pronunţă, în acelaşi enunţ, şi cu bilabiala alterată în stadiu arhaic: *h'ę́rbį*), *fę́rbį* (BC, Filipeşti, 3, b, 78 de ani, şc. prof.), *fi̯éri̯a*, *fi̯éluri̯* (BC, Vîlcele, 3), sâ *fĭi̯i* (BC, Vîlcele, 4, b, 44 de ani, 8 clase), *sâ fĭi̯i* (BT, Coţuşca, 4, f, 37 de ani, 12 clase), *sî fĭi̯i* (BT, Talpa, 2, f, 68 de ani, 7 clase), *sî-mfi̯erbínta* (BT, Talpa, 2, f, 68 de

[29] Un fenomen interesant este consemnat în comuna Vicovu de Jos, unde spirantizarea labiodentalei *v* (*îę́spį*) este sporadic înregistrată, preferîndu-se *azę́spį*, cu proteza vocalei *a* şi palatalizarea în stadiul *z*, fenomen întîlnit în graiurile din Maramureş. Chiar şi atunci cînd spirantizarea apare în prima parte a răspunsului, există comentariul „alţii spun şi *azę́spį*" (cazul subiectului F, f, 61 de ani). Menţionăm că subiecţii D, f, 12 ani şi I, b, 43 de ani, pronunţă *azę́spîi*, cu bilabiala palatalizată în stadiul *pî*, cu păstrarea labialei şi africatizarea palatalei. La această întrebare nu s-a înregistrat nici un răpuns cu labiodentala *v* nealterată.

[30] De exemplu, la întrebarea indirectă *Ce fată vaca?*, adresată subiecţilor din Vicovu de Jos, sub. C, f, 43 de ani, răspunde *viţắl*, *viţîcâ*, cu menţiunea (*spunem mai des îiţắl*, *îiţîcâ*), sub. E, b, 12 ani, răspunde *viţel*, *viţelúşâ*, cu precizarea că rosteşte şi *îiţắl*, dar nu şi *îiţîcâ* ; de asemenea, sub. D, f, 48 de ani, din Mănăstirea Humorului, răspunde *viţắl*, *viţîcâ*, cu menţiunea *bătrîni spuni̯au̯ acu vri̯o dou̯îzăs di ani̯ şi̯ îiţắl*, *îiţîcâ*. La întrebarea *Ce se face din must, după ce fierbe?* (III, h. 346), primim următoarele răspunsuri: *vin* [K] *îin*, cu menţiunea că forma a doua este folosită mai des (sub. A, f, 89 de ani; sub. B, f, 55 de ani; sub. D, f, 14 ani; sub H, b, 65 de ani). Semnalăm acelaşi tip de răspuns şi la întrebarea *Cum îi spui la insecta galbenă care seamănă cu albina, dar nu face miere?* (III, h. 353): *vi̯espi*, cu menţiunea *sînt carį spun şi̯ îę́spį* (sub. D, f, 48 de ani, Mănăstirea Humorului). Interesante sînt comentariile care completează răspunsurile la această întrebare indirectă: sub. B, f, 55 de ani (*vin*; *îin* – se folosesc ambele forme), sub C, f, 43 de ani (*îin*; *vin – cum îţ víni la gúrâ*), sub. C, f, 43 de ani (*îin - mai la u̯oráş spúnim vin, aiş folosîm îin*), sub. H, b, 65 de ani (*vin* [K] *îin – cum vínį la îndemînâ*; *de fapt, îin îi acum o bătutúrâ mai tári*), sub. I, b, 43 de ani (*vin* [K] *îin – folosésc majoritáti̯a*).

[31] Formele cu labiala palatalizată în stadiul *ŝ* (ce caracterizează, de fapt, toată jumătatea de nord a Moldovei) coexistă cu cele în care labiala este nealterată. Astfel, avem *ŝert*, *ŝérbi*, *ŝerbínti*, dar avem *fi̯ert*, *fi̯erbi*. Uneori, în acelaşi enunţ, avem *ŝérbi* şi imediat *fi̯érbi*; alteori se pronunţă în primă fază cu labiala nealterată, după care subiectul se corectează (de ex., vorbind despre cum se face zama de găină: *fi̯érbi* [k] *spúnim di fapt ŝérbi, aşa să grăi̯éşti* - sub. C, f, 43 de ani, din Vicovu de Jos, SV; *să fi̯arbâ* [k] *spúnim di fapt ŝérbi* - sub. B, f, 84 de ani, din Mănăstirea Humorului, SV).

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

ani, 7 clase; NT, Sagna, 1, 54 de ani, 12 clase), *f̯iert* (CV, Zăbala, 2), *f̯ierb* (CV, Zăbala, 3), sâ *fi̯i* (IS, Ursăreşti, 1, b, 75 de ani, 10 clase), *îmf̯ierbínţ*, *f̯ierbíntį*, dar şi *ŝi̯erbínţ*, în acelaşi enunţ (IS, Ursăreşti, 3, f, 65 de ani, 8 clase), *fin* (IS, Ursăreşti, 4), să *f̯ie*, *fínă* (NT, Hlăpeşti, 2, f, 85 de ani, fostă învăţătoare), sâ *fi̯i* (NT, Farcaşa, 6, f, 55 de ani, studii medii; NT, Sagna, 2, f, 57 de ani, 10 clase), *f̯iert* (NT, Sagna, 4, f, 21 de ani, 8 clase; NT, Teţcani, 2, f, 66 de ani, 4 clase), *f̯ierbíntį*, dar şi *sâ ŝi̯i* (NT, Teţcani, 1, f, 47 de ani, 12 clase), sâ *f̯iárbâ* (NT, Pînceşti, 1, f. 62 de ani, 4 clase), *fę́rt* - formă hipercorectă, cu *ę́* în locul diftongului *i̯e*, care arată tendinţa spre literarizare a subiectului vorbitor-, dar care pronunţă izolat şi *k'érti* „fierte" (NT, Ruginoasa, 1, f, 55 de ani, 8 clase), *f̯iert*, dar şi *sért* în acelaşi enunţ (SV, Crucea, 2, f, 61 de ani, 8 clase), *f̯ier* (SV, Pîrteştii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *f̯iert*, sâ *f̯iárbâ* (SV, Vicovu de Sus, 2, b, 24 de ani, 12 clase), sâ *fi̯i* (SV, Frătăuţii Noi, 1, b, 75 de ani, 7 clase), *stafídi*, *f̯iérbi* (SV, Boroaia, 3, f, 50 de ani, 8 clase), *f̯iert* (SV, Broşteni, 4, f, 61 de ani, 7 clase; VS, Vetrişoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase), *f̯iérbîm* (SV, Rădăşeni, 1), sâ *f̯iárbâ* (VS, Mărăşeşti, 4, f, 25 de ani, 8 clase), sâ *fi̯i* (VS, Vetrişoaia, 1, f, 66 de ani, 8 clase), *fíri*, *fi̯i̯icárį* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase), *f̯ier* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 63 de ani, 6 clase), sî ni *‿mfirípi* (VS, Micleşti, 3, f, 50 de ani, 12 clase), ar *‿fi* (VS, Micleşti, 3, b, 22 de ani, şcoala profesională), *fę́rt* (VS, Popeni, 3);

(să) *ví̯e* (AB, Vinţu, 6, f, 58 de ani, 10 clase); *vínu* (BC, Filipeşti, 3, b, 78 de ani, şc. prof.), *vítă* (BN, Ilva, 5, f, 70 de ani, 4 clase), *vişînátâ* (BT, Păltiniş, 5, f, 72 de ani, 4 clase), *vin* (CV, Zăbala, 2, f, 37 de ani, 12 clase), *vin* (IS, Cepleniţa, 1, b, 68 de ani, 8 clase; NT, Gîdinţi, 1, f, 69 de ani, 8 clase), *viţắl*, (să) *ví̯i* (IS, Ursăreşti, 1, b, 75 de ani, 10 clase; NT, Gîdinţi, 1, f, 69 de ani, 8 clase), *mu̯órcu̯ovį* (IS, Romaneşti, 4, f, 56 de ani, 10 clase; NT, Ruginoasa, 1, f, 55 de ani, 8 clase), fu̯ói di *víţă* (IS, Vănători, 1, f, 75 de ani, 4 clase), *vin* (NT, Gîdinţi, 4, f, 45 de ani, 4 clase), *víşîn*, dar şi *îví̯i* (NT, Sagna, 4, f, 21 de ani, 8 clase), u̯o *vįnįt* (NT, Ruginoasa, 2, f, 84 de ani, 4 clase), *vínu* (VS, Vetrişoaia, 5, b, 62 de ani, învăţător), *vínu* (SV, Rădăşeni, 4, f, 69 de ani, 4 clase), *ví̯i* (VS, Mărăşeşti, 4, f, 25 de ani, 8 clase), am *vinít* (VS, Vetrişoaia, 2, f, 64 de ani, 7 clase), frúnzîli di *ví̯i* (VS, Vetrişoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase), *t̯iescu̯ovîna* (VS, Vetrişoaia, 5, b, 62 de ani, învăţător), fu̯oi di *vîţâ*, fu̯oílį di *vîi̯i* (VS, Popeni, 6, f, 65 de ani, 8 clase).

Formele cu labiodentala *f* palatalizată în stadiile *h'*, întîlnite, de regulă, în nordul Crişanei (*h'ę́rbį*, *h'ę́ră*, *h'ir*, *h'in*) sau *ŝ* (*ŝérbį* – apare, sporadic, în unele graiuri de pe Valea Crişului şi din Munţii Apuseni), coexistă cu cele în care labiala este nealterată, mult mai numeroase: u̯operáţi̯ie dį *f̯iárâ*, *f̯ierbę́am*, le pu̯i la *f̯iert* (AB, Gîrda de Sus)[32]; *f̯iérbe* (AB, Vinţu, 4), *fię́r* (AB, Vinţu, 6).

[32] În anchetele noastre am întîlnit uneori, în acelaşi enunţ, *f̯iérbį* şi, imediat, *h'érbį*; de cele mai multe ori fonetismul *h'* intervine în cadrul corectărilor din partea subiecţilor vorbitori: *férbį acoló* [K] *h'ę́rbį*; (*să*) *f̯iérbį* [K] (*să*) *h'érbį*; *(îl) f̯iérb* şi în acelaşi enunţ *h'ę́rbį* (*m̯ámį*).

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

Labiodentala sonoră *v* este palatalizată, în toată Crişana, în stadiile *d'* (*d'ir* „vin", *o d'inítu* „a venit"), mai puţin unele graiuri de pe valea Crişului Negru şi din Ţara Moţilor unde întîlnim stadiul *y* (*yíťe, yis, yęrme*) şi mai rar în stadiul *g'* (*g'in ‿ars, g'ę́špį, g'iţ̯á*[33] - AB, Scărişoara, Gîrda de Sus). Formele palatalizate, sporadice, coexistă cu cele în care labiala este nealterată, mult mai numeroase (*viţ̯á, viţél, víşinį, vin*)[34], *viţ̯á, viţél, víşinį* (AB, Scărişoara).

În localitatea Căpîlna, în partea de est a judeţului Alba, la graniţa cu judeţul Sibiu, labiodentalele *f* şi *v* se palatalizează la *h'*, respectiv *y*: (să) *h'i̯e* (AB, Căpîlna, 1), *yíţă de yi̯e* (AB, Căpîlna, 1), *yína* (AB, Căpîlna, 2), *yítele* (AB, Căpîlna, 4).

Fenomenul palatalizării labialelor se manifestă diferit de la un subdialect la altul, atît prin palatalizarea în stadiu intermediar, cu păstrarea labialei, sau în stadiu final, cu pierderea labialei, cît şi prin absenţa acestuia, mai ales în subdialectele bănăţean şi muntean. Totodată, fenomenul înregistrează variaţii în funcţie de situaţia socio-culturală a interlocutorilor, fiind influenţat şi de variaţia diagenerațională sau de cea diasexuală.

Bibliografie

Caragiu Marioţeanu, Matilda, *Compendiu de dialectologie română (nord – şi sud – dunăreană)*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1975

Gafton, Alexandru, *Hipercorectitudinea*: *abordare fonetico-fonologică din perspectivă diacronică şi cu aplicare la palatalizarea labialelor şi la velarizare*, Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2000

Gheţie, Ion (coord.), Chivu, Gh., Costinescu, Mariana, Frâncu, Constantin, Roman-Moraru, Alexandra, Teodorescu, Mirela, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532 – 1780)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997

Gheţie, Ion, *Introducere în dialectologia istorică românească*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994

Guia, Sorin, *L' état actuel de la palatalisation des labiales dans le sous-dialecte moldave (étude basée sur les donées figurant dans le NALR. Moldavie et Bucovine),* în „Langue et litttérature. Repères identitaires en contexte européen" (Lucrările celei de-a VIII-a Conferinţe Internaţionale a Facultăţii de Litere, Piteşti, 4-6 iunie 2010), nr. 6/2010, Editura Universităţii din Piteşti, 2010, p. 55-64

Guia, Sorin, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Editura Vasiliana' 98, Iaşi, 2014, p. 163-382.Marius

Guia, Sorin, *Elemente de dialectologie română*, Editura Vasiliana' 98, Iaşi, 2014

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Probleme de dialectologie română*, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 1973

Sala, Marius, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1970

[33] Uneori se pronunţă în primă fază cu labiala nealterată, după care subiectul se corectează: *vi̯éspę* [K] *g'ę́spę*; *viţél, viţ̯á* [K] *d'iţél, d'iţ̯á* (în acest exemplu, labiodentala *v* se palatalizează, de fapt, în stadiul *g'*, intervenind confuzia palatalei cu dentala muiată, fenomen întîlnit frecvent în graiurile ardeleneşti).

[34] Toţi subiecţii anchetaţi de noi în Apuseni răspund cu labiala nealterată *(vişinį, vin)* la întrebările *Cum se numesc acelea care seamănă cu cireşele, dar sînt ceva mai acrişoare?* şi *Ce se face din must după ce fierbe?*

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)

TDR = Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984

Turculeţ, Adrian, *Dialectologie română*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002

BDD-A32452 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:46:57 UTC)